

kabinetnek volt a tagja – azzal folytatja, hogy most, 1997-ben, amikor a Labour Party nagy győzelmet aratott, nem lehet tudni, Hardie maga miként kommentálta volna ezt. Ám azt biztosan tudni lehet, húzta alá Caroline Benn, azon meglepődött volna, mennyire különféle rétegekből üdvözölték a Munkáspárt sikerét.

A szerző nem esett az életrajzírok ismeretes bűnébe, a hagiográfiába, s mindjárt a bevezető elején kiemelte, hogy Hardie-nek milyen sokféle ütközése volt a munkásmozgalmon és pártján belül is az egyes személyiségekkel, irányzatokkal. Utalt arra, hogy a kortárs vezetők és számos történész Hardie tevékenységéből bukásait, sőt bukott voltát hangsúlyozták – nos ezzel a „végítélettel” szemben halála után több mint 80 évvel kitűnik, hogy Hardie emléke sokkal erősebben él, mint számos „pragmatikus” vezetőé.

A szerző emlékeztet arra, hogy Londonban 1992-ben számos megemlékezésen hajtottak fejet Hardie életműve előtt. Benn ezúttal azonban azt emeli ki, hogy száz évvel a parlamentbe való bejutás után még mindig alapjában ugyanazon célokért folyik a küzdelem: a szegénység ellen, az ipar ellenőrzéséért és demokratizálásáért, az osztályok egyenlőségéért, a nők egyenlőségéért, a nem profitorientált gazdaságéért, a közszolgáltatások társadalmi ellenőrzéséért, a teljes foglalkoztatásért, a szegény sorsú gyermekek felkarolásáért, az állatok védelméért, a környezet megővéséért, a békéért és általában a nemzetközi konfliktusok békés rendezéséért.

Majd feltűnik egy új, átfogalmazott rész, amely az 1992-ben megjelent – és nyilván már 1991-ben vagy korábban megírt – előszóban nem véletlenül még hiányzott. Caroline Benn hangsúlyozza, hogy Hardie világnézete érdemileg a humanista szocializmus volt, aminek többen nem tulajdonítottak kellő jelentőséget. Napjainkban viszont, amikor egyfelől a munkásmozgalom „felvizeződése” zajlik, másfelől bekövetkezett „a centralizált kommunizmus bukása”, Hardie szocializmusa „még elevebben él, mint a múlt több korszakában”.

Az új előszóban a Munkáspárt jelenlegi politikájára vonatkozó kritikái utalások is félreérthetetlenek. A szerző már az előző előszavában is méltán rögzítette, hogy Hardie-nak az ILP-hez (Független Munkáspárt) fűződő viszonya nagy vonalakban kiegyensúlyozott volt, és Hardie „hű maradhatott” az ILP-hez, ám a Munkáspárttal (aminek egyik szülőapja) sok baja volt. Az új előszóban Benn még erőteljesebben megnyomta a tollat: Hardie-t a Labour Party-ban nem a személyes előmenetel, a személyi kombinációk, az egyes vezérek és „az egyes vezéreknek a létrán való felkapaszkodása” érdekelte, hanem maga a tömegmozgalom, illetőleg a néptömegek helyzete, ennek változása és javítása. Kemény szavak, és ha ez volt Hardie credója az 1890-es években, akkor a szerzőnek teljesen igaza van: ez az örökség nem kevésbé kihívó az 1990-es években. Mindenesetre tanulságos, hogy Nagy-Britanniában vannak, akik ezt az örökséget nem hagyják elfeledni.

Jemnitz János

PHILIP MATTER
THE MUFTI OF JERUSALEM. AL-HAJJ AMIN AL HSAYNI
AND THE PALESTINIAN NATIONAL MOVEMENT

(Jeruzsálem muftija. Al-Hadzsz Amin al Huszaini
és a palesztin nemzeti mozgalom)

New York, Columbia University Press, 1988. 158 p.

A könyv 1988-ban, tíz éve jelent meg, mégsem veszített aktualitásából. Érdekes, mert magyarul sem addig, sem azóta nem jelent meg ehhez fogható munka, annak ellenére, hogy a Közél-Kelet hírei napról napra betöltik a televízió képernyőjét és a napilapok első oldalát. Kevés a konfliktus eredetével, a benne szereplő emberekkel foglalkozó elemzés.

A század elejétől kibontakozó viharos események középpontjában Al-Hadzsz Amin, az egykori török katonatiszt, Jeruzsálem britek által kinevezett muftija (a mufti a Török Birodalom és így a kalifátus intézményének bukását követő évtizedekben a többségi, szunita muszlimok számára az egyik, ha nem a legfontosabb vallási vezető, a muszlim egység jelképe), az arab felkelés lelkes híve, a Hitlerrel tárgyaló arab vezető áll, aki végül élő legendával, a palesztin ellenállás szimbólumává vált, s aki még holtában sem térhet vissza szeretett városába, Jeruzsálembe. Nélküle és családjának – a Huszaini-klánnak – ismerete nélkül értelmezhetetlenek a Közél-Kelet 20. századi eseményei, nemcsak a palesztin ellenállás jellegzetességei, hanem a jordán uralkodóház politizálása, vagy akár az első arab–izraeli háború különös vonásai is.

Mindezek ellenére e könyv megjelenéséig nemcsak a hazai, de a nemzetközi szakirodalomból is hiányzott egy átfogó életrajz. Al-Hadz Amin 1974-ben bekövetkezett halála után nem sokkal, szép számmal jelentek meg önmagukat életrajznak aposztrofáló munkák, csakhogy ezek szerzői a két érdekelt fél táborából kerültek ki, így objektivitással nem igazán vádolhatóak. A palesztin, illetve arab kutatók igyekeztek eleget tenni a mitoszalkotás elvárásainak, míg az izraeli szerzők mint a zsidókkal szemben akár Hitlerrel is szövetező fenevadat próbálták ábrázolni a mufitit. A nyugati közvéleményben is ez a kép maradt meg, nem utolsósorban azért, mert a mufti valóban együttműködött a náci Németországgal. A kompromisszumra képtelen fanatikus vallási vezető képét a brit sajtó már a háború előtt kialakította róla, s azt a későbbi munkák csak tovább erősítették.

Minden közelmúlttal foglalkozó történelmi munka magában hordja a pártos véleményalkotás veszélyét. E csapda elkerülése érdekében a szerző – aki kanadai, így aligha vádolható részrehajlással – minden fellelhető adatot, utalást megvizsgál, és az érdekeltet szemszögéből elemez, majd összeveti ezeket a maga által készített riportokból nyert információkkal, s legvégül pedig az ily módon megrostált anyagot elhelyezi az adott tér, idő és hatalmi viszonyok hálójában. Módszerével lassan lehántja hőséről a ráaggatott kliséket, napfényre kerül az esendő ember, aki megpróbált lépést tartani az eseményekkel, de azok mindig egy kicsivel gyorsabban voltak nála. Nem ok nélkül idézi két alkalommal is egy brit külügyi tisztségviselő véleményét: „A muftit csak az adott pillanat dobta a felszínre. Ha ő nem lett volna, más játszotta volna el a szerepét.” (87. és 125. oldal.) A korábbi legendákkal és antilegendákkal szemben Philip Matter történelmi munkát írt. Mint kívülálló hozzáférhetett mindkét fél anyagához, s mivel időben hozzákezdett a kutatáshoz, még beszélhetett az akkor még élő rokonokkal, munkatársakkal, barátokkal, ellenségekkel, tisztségviselőkkel.

A szerző módszeréből következik, hogy nem szűken vett életrajzot ír, hanem mozgalmass tablóképet fest. A muftival végigjárhatjuk Palesztina tragikus történetét, megismerkedhetünk a századvég Szentföldjével, a Török Birodalom hatalmi struktúrájával, a helyi nobilitás szerepével. Tanúi lehetünk, ahogy a Huszaini-klán pozícióharcai lassan egy nemzet ébredésévé lényegülnek át. Láthatjuk az újjáépülő Al-Aksza-mecsetet, de találkozunk az egyre több földet felvásárló cionistákkal, és megcsodálhatjuk a brit hatalmi rendszer kifinomultságát, majd láthatjuk eldurvulását a palesztin felkelés elfojtásakor, mert közvetlen pozícióit sérültni látja. Követjük a muftit Libanonba, Irakba, Olaszországba, Németországba, mi több egy rövid levél erejéig Magyarországra is. 1943-ban a külügyminiszternek címzett levelében annak a 900 zsidó gyermeknek és 100 felnőttnek az ügyére hívja fel a figyelmet, akik kivándorlási engedélyt kaptak Palesztinába. Rámutat, hogy a kivándorlás tovább súlyosítja az arabok helyzetét, s javasolja, hogy a jövőben kivándorló zsidók számára olyan célterületet határozzanak meg, ahol jól ellenőrizhetőek maradnak. Szerencsétlen módon e célra Lengyelországot találta megfelelőnek. Az ilyen és ehhez hasonló levelek vázlatai, melyek a német kapitulációt követően kerültek a szövetségesek kezébe, tovább rontották a mufti helyzetét. Újra menekülni kényszerül. Száműzetésének újabb állomásai: Franciaország, majd Egyiptom, ahol az arab–izraeli háborúval (1948) végleg kihuny minden reménye. Élete utolsó állomása ismét Libanon.

Az életút minden pontjára rávetül a Brit Birodalom árnyéka, Al-Hadz Amin életének, cselekedeteinek kulcsát a szerző a britekhez fűződő viszonyban véli megtalálni. Olyannyira, hogy a könyv felépítését is ez határozza meg: az angolbarát, kompromisszumokra hajló és a problémák megoldását tőlük váró mufti az első öt fejezet alanya, míg az angolokkal szemben engesztelhetetlen, ellentük bárhol, bárkivel szövetező vallási vezető a második öt szereplője. A szimmetriát és a váltás élességét hangsúlyozandó mind az ötödik, mind a hatodik fejezet a palesztin felkeléssel foglalkozik, központba helyezve a döntés dilemmáját és pillanatát: kitartani a kompromisszumos politika mellett és tovább bízni az angolokban vagy szembefordulni a cionista témyeréssel és az ezt támogató angol kormányzattal.

A könyv érénye a rendkívüli tömörség, 158 oldalon dolgoz fel egy meglehetősen összetett témát lényegre törően és olvasmányos stílusban. A könyv kezelhetőségét fokozza a jól összeállított és igen hasznos, tekintélyt parancsoló bibliográfia. A kötetet fényképmelléklet és a szerző öccse által, a muftiról festett kép egészíti ki.

RELATIONS FRANCO-ITALIENNES (Francia-olasz kapcsolatok, 1943-1947) Cahiers de la Méditerranée, 1996. 52. szám

1996 nyarán jelentette meg az Institut des Recherches de l'Histoire Moderne et Contemporaine de la Méditerranée (a Medierraneum Új- és Legújabbkori Történetét Kutató Intézet) és a Nizzai Egyetem a Mediterrán füzetek 52. számát, amelynek a szerkesztők a Francia-olasz kapcsolatok, 1943-1947 címet adták. A kötet az intézet, az egyetem és a Milánói Egyetem Mediterrán Tanulmányok Központja által közösen szervezett és Nizzában megtartott konferencia anyagát tartalmazza.

A bevezetőben *Romain H. Rainero* és *Ralph Schor* kifejtik, hogy vannak még tisztázatlan fejezetek a két nép kapcsolatában e rendkívül ellentmondásos kort illetően. A források és a különböző dokumentumok ugyan jórészt rendelkezésünkre állnak és ismertek is, de szükség van arra, hogy új megközelítésben, új „szellemen” vizsgáljuk ezeket a forrásokat. Mindkét oldalon tapasztalható a másik féllel szembeni meg nem értés és a második világháború egyes eseményeinek eltérő megítélése. *Rainero* és *Schor* leszögeznek, hogy ezeket az eseményeket történelemlként kell megítélni és elemezni, ki kell emelni mindent, ami a két népet közelebb hozza egymáshoz, de meg kell tudni magyarázni azokat az eseményeket is, amelyek a két népet elválasztják és eltávolítják egymástól. Be kell mutatni a francia és az olasz partizánok közötti együttműködést, a két nép szolidaritását a demokráciáért vívott harcban, de nem szabad megfeledkezni a sérelmekről sem. A konferencia résztvevői „nyugodt lélekkel” és történelmi rálátással vizsgálták ezt a kort, remélve, hogy a múlt vizsgálata hozzásegíti a két népet egymás jobb megértéséhez és egy békésebb jövő, egy jobb Európa megteremtéséhez.

A kötet két részből áll, az első részben a konferencia résztvevői a francia-olasz kapcsolatok 1943 és 1947 közötti történetét vizsgálják, míg a második részben a Franciaországba irányuló olasz bevándorlás különböző aspektusait járják körül az előadók.

Az első rész olyan tanulmányokat tartalmaz, amelyek a két nép közötti viszony második világháború alatti és utáni történetével foglalkoznak. Az előadók szinte egyöntetűen úgy vélik, a francia-olasz viszony rendkívül rossz volt ebben az időszakban, ennek okát pedig az 1940. júniusi „hába döfésben” látják. Többen is foglalkoznak a határ menti népesség olaszokkal szemben tanúsított magatartásával, és megállapítják, hogy az nem volt éppenséggel barátságos 1940 és 1947 között. A határ mentén élők élénk ellenszenvet tápláltak az olaszokkal szemben, de ez így volt „Szabad Franciaország”-ot illetően is. *Pierre Guillen* grenoble-i történész adatokat közöl arról az Algírban működő szervezetről (Algíri Savoyaiak), amelynek a tagjai a történelmi Savoyát szerették volna visszaállítani. Ezek az emberek fontos posztokat töltöttek be, és 1944-45 fordulóján követelték, hogy egyesítsék Francia-Savoya területeit a történelmi Savoya olaszországi részeivel (Tende, La Brigue és a La Royavölgy). Ezt a követelést a francia kormány magáévá tette és a háború utáni béketárgyalásokon fel is vetette.

Nagyon fontos, húzzák alá az előadók, bármilyen nagy volt is az Olaszországgal szembeni ellenérzés, a francia közvélemény legnagyobb része különbséget tett a fasiszta rendszer és az olasz nép között, így a határ menti területektől eltekintve nem alakult ki markáns olaszellenesség Franciaországban. Oka ennek az is, hogy Franciaországban jelentős számú olasz élt, akik tökéletesen beilleszkedtek a francia társadalomba és megszerezték a franciák megbecsülését.

Az olaszfóbia mellett mégsem lehet elmulasztani szó nélkül. *Jean-Marie Guillon*, az aix-en-provence-i egyetem professzora kifejti, hogy az olaszellenesség nem a határ közelsége, hanem a nagyszámú olasz vendégmunkás miatt alakult ki a Földközi-tenger partján és Alpes-Maritimes térségében. Helyenként olyan erős volt ez az olaszgyűlölet, hogy még a halálbüntetést sem tartották kizártnak az olaszokkal szemben. Az olaszok védelmében pedig nagyon kevesen mertek fellépni, még a kommunista párt helyi szervezetei is csak nagyon óvatosan és visszafogottan fogalmaztak, nehogy a nemzetietlenség vádjával illessék őket. Az olaszellenesség tehát rendkívül mély volt, annak ellenére, hogy az olaszok komoly részt vállaltak a térség felszabadításában, és sok olasz fellépett a megszállás ellen. (A fasiszták sok ellenállót Olaszországba hurcoltak, ahol nem egyet halálra kínoztak.) 1944 és 1946 között az olaszellenesség központja Nizza volt, ahol a teljes olasz közösséget felelőssé tették a fasiszta elnyomásért és kollektív bosszút fontolgattak.

A konferencia résztvevői az ellentétek, a gyűlölet és a meg nem értés mellett szót ejtettek a két nép közötti együttműködésről is. *Romain H. Rainero* milánói egyetemi tanár szerint például az olasz és a francia ellenállás között 1944. május 30-án megkötött saretói egyezménynek a legfontosabb politikai következménye az olasz ellenállás francia részről történő elismerése.